

Utrikesutskottets betänkande

1984/85:11

om svenska företags verksamhet i Sydafrika m. m. (skrivelse 1984/85:106)

I detta betänkande behandlas dels regeringens skrivelse 1984/85:106 i vilken lämnas en redogörelse för de svenska företagens verksamhet i Sydafrika och Namibia under verksamhetsåret 1983, dels motion 1984/85:842 om Sydafrikas medlemskap i GATT.

Skrivelsen

Föreliggande skrivelse redogör för svenska företags verksamhet i Sydafrika och Namibia under verksamhetsåret 1983 eller motsvarande verksamhetsår.

Skyldigheten att lämna årsredovisning till kommerskollegium gäller moderföretaget i en svenskstyrd koncern med egen rörelse eller dotterbolag i Sydafrika eller Namibia. Sydafrikalagens koncerndefinition överensstämmer i stort med den som återfinns i aktiebolagslagen (1975:1385). Ett koncernförhållande föreligger om ett företag, moderföretaget, kan utöva ett bestämmande inflytande över ett annat, dotterföretaget.

Följande företag har lämnat redovisning till kommerskollegium.

FÖRETAG	VERKSAMHETSÅR
1. Alfa Laval AB	1983
2. Atlas Copco AB	1983
3. AB Bahco	1983
4. Esselte AB	1982-04-01-1983-03-31 och 1983-04-01-1983-12-31
5. Fagersta AB	1983
6. A. Johnson & Co HAB	1983
7. Sandvik AB	1983
8. SAS	1982-10-01-1983-09-30
9. AB SKF	1983
10. SKEGA AB	1983
11. Rederi AB Transatlantic	1983

Av kollegiets redogörelse framgår att vissa förändringar i förhållande till föregående redovisningsperiod skett vad gäller omfattningen och utvecklingen av svensk näringsverksamhet i Sydafrika och Namibia.

Antalet svenska företag med redovisningsskyldighet för dotterbolag i Sydafrika och Namibia minskade under år 1983 från tolv till elva genom att Alvenius AB sålde sin sydafrikanska rörelse. Likaså minskade antalet dotterbolag i Sydafrika på grund av att Esselte AB under sommaren 1982

avvecklade ett av sina rörelsedrivande sydafrikanska dotterföretag. Vidare har Alfa Laval AB under år 1983 avvecklat ett vilande dotterbolag. Fagersta AB och Sandvik AB har avyttrat så stora delar av var sitt dotterbolag att dessa inte längre kan anses ingå i koncernerna. Sålunda har en viss begränsning skett av svenska företags representation på den sydafrikanska marknaden.

De av redovisningsskyldigheten omfattade elva svenska moderföretagen ägde vid utgången av år 1983 tillsammans 32 bolag i Sydafrika och Namibia, varav 17 kan betecknas som rörelsedrivande. Övriga bolag är i flertalet fall vilande.

De svenskägda dotterföretagen har, redovisat på koncernnivå, ett aktiekapital som sammanlagt uppgår till ca 9,5 miljoner rand (ca 63 milj. kr.). Detta är en ökning med ca 400 000 rand jämfört med föregående redovisningsperiod och kan tillskrivas kapitalisering av vinstmedel. Bolagens sammanlagda egna kapital ökade obetydligt (ca 300 000 rand) under perioden och uppgår i dag till ca 65 miljoner rand (ca 429 milj. kr.). Ökningen förklaras av att vinstmedel balanserats.

Omsättningen hos de rörelsedrivande företagen uppgick år 1983 till omkring 268 miljoner rand (ca 1 769 milj. kr.) vilket innebär en minskning med ca 7 % jämfört med föregående verksamhetsperiod. Om hänsyn tas till inflationen i Sydafrika, som under år 1983 låg på 10 %, har omsättningen i realiteten minskat med 15 %.

Det totala värdet av bolagens tillgångar minskade under perioden från 184 till ca 164 miljoner rand (ca 1 214 milj. kr. resp. 1 082 milj. kr.). Anläggningstillgångarnas värde minskade från ca 29 till ca 25 miljoner rand (ca 175 resp. 165 milj. kr.).

Det sammanlagda resultatet före skatt uppgick till knappt 11 miljoner rand (ca 69 milj. kr.). Ett par av företagen redovisade förlust.

Antalet anställda vid de svenska dotterbolagen minskade under perioden från 3 143 till 2 880.

Regeringen har sedan Sydafrikalagens ikraftträdande avgjort femton ansökningar om undantag från investeringsförbudet, varav tolv bifallits helt eller delvis. Det sammanlagda beloppet för beviljade ansökningar uppgår till omkring 5 miljoner rand (ca 30 milj. kr.).

Av de elva företag som lämnat redovisning anger fyra, Atlas Copco AB, Fagersta AB, Sandvik AB och AB SKF, att anskaffning av anläggningstillgångar förekommit under verksamhetsåret. För samtliga dessa investeringar har regeringen under åren 1981–1983 medgivit undantag från investeringsförbudet. Anskaffningarna har avsett ersättningsinvesteringar och investeringar för att förbättra arbetsmiljön för de anställda.

Den granskningsverksamhet som bedrivits sedan år 1980 av investeringar för vilka undantag från investeringsförbudet beviljats har visat att de slutliga kostnaderna i flera fall blivit större än vad som förutsatts i företagens ansökningar. Dessa kostnadsfördyringar har oftast förklarats med att lång tid

förflutit från tiden för ansökan fram till dess investeringarna faktiskt genomförts. Inflation och valutakursförändringar m. m. har därför kraftigt påverkat de beräknade kostnaderna. I propositionen med förslag till ny Sydafrikalag föreslås (prop. 1984/85:56 s. 66) att investeringar, för vilka undantag medgivits, skall påbörjas under det aktuella verksamhetsåret. Regeringen förutser att de problem, som här berörts, härigenom skall minska.

Vad gäller SKF framgår att flera av investeringarna blivit betydligt dyrare än vad som angivits i ansökningarna om undantag från investeringsförbudet. Detta har föranlett först kommerskollegium och därefter utrikesdepartementet att inhämta kompletterande uppgifter från företaget. Av uppgifterna framgår att flertalet kostnadsöverskridanden orsakats av prishöjningar och valutakursförändringar.

I några fall kan konstateras att SKF i sina ansökningar om undantag från investeringsförbudet inte uppgivit de totala anskaffningskostnaderna för investeringarna i fråga utan endast inköpskostnaderna för maskinerna m. m. Detta har bidragit till att en inte helt rättvisande bild av de planerade investeringarnas omfattning lagts som underlag för kommerskollegiets och regeringens ställningstagande i ärendet. SKF har uppgivit att de sydafrikanska dotterbolagen i sina investeringsplaner, när det gäller mindre investeringar, i regel anger endast inköpskostnader för maskiner, verktyg o. d. För större projekt bifogas däremot detaljerade beräkningar som inkluderar även kostnader för nödvändiga installationer, montagearbeten m. m. SKF har vidare pekat på svårigheterna att göra exakta kostnadsberäkningar.

De ökringar av kostnaderna för gjorda investeringar som skett och övriga avvikelser från regeringens tillståndsbeslut, för vilka redovisning lämnas i skrivelsen, är otillfredsställande. Den kompletterande utredning som gjorts har dock visat att merparten av kostnadsöverskridandena i huvudsak orsakats av omständigheter som SKF inte kunnat råda över. Vidare har det främst gällt investeringar som bidragit till att förbättra arbetsvillkoren för de anställda. Med hänsyn härtill finns det inte fog för att misstänka att de påtalade investeringarna skett under förhållanden som skulle kunna föranleda straffansvar. Vid sådant förhållande saknas grund för vidare åtgärder, heter det i skrivelsen.

Av kommerskollegiets redogörelse framgår vidare att ett av Esselte AB:s sydafrikanska dotterbolag lämnar ett långfristigt lån till ett utomstående sydafrikanskt företag. Detta uppges ha skett utan det svenska moderföretagets kännedom eller godkännande.

Det inträffade utgör en överträdelse av Sydafrikalagen. Av inhämtade uppgifter framgår emellertid att dotterbolaget ålagts av Esselte att vidta erforderliga åtgärder för att bringa förhållandet till upphörande. Regeringen har inte funnit anledning att ifrågasätta Esseltes uppgifter härvidlag. Med hänsyn härtill samt till att lånet uppgått endast till ett mindre belopp har regeringen stannat för att inte gå vidare i detta ärende.

Motionen

I motion 1984/85:842 av Pär Granstedt (c) föreslås att riksdagen beslutar att uttala sig för att Sverige bör verka för att Sydafrika suspenderas från GATT så länge den nuvarande apartheidpolitiken tillämpas.

I motionstexten anförts bl. a. att de insatser som hittills gjorts för att begränsa det ekonomiska utbytet med Sydafrika säkert har haft en politisk och psykologisk betydelse, men att betydligt mer omfattande insatser krävs för att påverka den sydafrikanska raspolitiken i gynnsam riktning.

Mot bakgrund av att Sydafrikas medlemskap i GATT i praktiken fungerar som ett skydd för landets regim bör enligt motionärens mening Sverige i GATT aktualisera frågan om suspendering av Sydafrika från GATT. En sådan åtgärd skulle innebära en kraftfull markering mot Sydafrika och också öppna möjligheter till en begränsning av handelssamarbetet med Sydafrika.

Utskottet

Skrivelsen

Utskottet har tagit del av regeringens skrivelse rörande de svenska företagens verksamhet i Sydafrika. Som framgår därav ger den svenska Sydafrikalagen utrymme för en noggrann kontroll av svenska företags investeringar och dispositioner i övrigt i Sydafrika.

Elva moderföretag i Sverige omfattas av uppgiftsskyldigheten. Dessa ägde vid utgången av år 1983 sammanlagt trettio två företag i Sydafrika och Namibia. Fyra moderbolag uppger att investeringar under åren ägt rum i deras dotterbolag i Sydafrika sedan regeringen givit dispens för dessa. I några fall har de slutliga kostnaderna för dessa investeringar blivit större än vad som förutsetts i dispensansökningarna. I ett fall har väsentliga kostnadsöverskridanden skett.

Utskottet noterar att regeringen finner detta otillfredsställande men att den samtidigt inte anser det finnas någon grund för straffansvar.

Enligt vad utskottet inhämtat avser regeringen fortsättningsvis när den beviljar dispenser ange ett högsta belopp inom vars ram investeringar får ske. Med denna metod torde det finnas möjlighet att undvika kostnadsöverskridanden.

Utskottet, som inte har någon erinran mot regeringens skrivelse, föreslår att den läggs till handlingarna.

Sydafrika och GATT

Enligt reglerna i allmänna tull- och handelsavtalet (GATT) skall varje land som är medlem av GATT medge alla medlemsländer samma förmåner i fråga om tullar m. m. Detta grundläggande förbud mot diskriminering gör att handelssanktioner mot ett enskilt medlemsland som Sydafrika inte anses

förenliga med GATT. Genom artikel XXI, punkt c) i GATT öppnas emellertid en möjlighet för FN:s säkerhetsråd att i säkerhetssyfte fatta beslut som medför undantag ifrån GATT:s regler.

I fråga om handel med krigsmateriel har länderna redan i kraft av punkt b) i artikel XXI möjlighet att införa import- och exportförbud.

År 1977 fattade FN:s säkerhetsråd bindande beslut om vapenembargo mot Sydafrika. Det har emellertid hittills inte gått att få till stånd ett beslut av säkerhetsrådet om sanktioner mot Sydafrika på andra områden.

I den av riksdagen nyligen antagna propositionen 1984/85:56 om lag om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia (UU 1984/85:6) redovisades utförligt den svenska hållningen till GATT:s regler på detta område. Möjligheten att enligt artikel XXV i undantagsfall begära befrielse från GATT-förpliktelserna (waiver) berördes men avvisades av regeringen. Det skäl som anfördes var bl. a. att Sverige som ett litet och handelsberoende land inte hade intresse av att söka skapa ett första prejudikat härvidlag.

I motion 842 föreslås att Sverige bör söka åstadkomma en suspendering av Sydafrika från GATT. Något sådant förfarande upptas emellertid inte i GATT:s artiklar. Inte heller finns det någon gällande artikel som kan åberopas för uteslutning av Sydafrika ur GATT.

Enligt utskottets mening bör Sverige i första hand fortsätta sina ansträngningar att få till stånd ett bindande beslut av FN:s säkerhetsråd om sanktioner mot Sydafrika på handelsområdet. Försök att på annat sätt få till stånd en särbehandling av enskilda länder inom GATT:s ram skulle riskera att urholka respekten för GATT:s regelverk.

Mot bakgrund av vad som här har anförts får utskottet avstyrka motion 842.

Utskottet hemställer

1. att riksdagen lägger regeringens skrivelse 1984/85:106 om svenska företags verksamhet i Sydafrika och Namibia till handlingarna,
2. beträffande *suspendering av Sydafrika från GATT*
att riksdagen avslår motion 1984/85:842.

res. (vpk, c)

Stockholm den 9 april 1985

På utrikesutskottets vägnar
STIG ALEMYR

Närvarande vid ärendets slutbehandling: Stig Alemyr (s), Sture Korpås (c), Carl Bildt (m), Sture Palm (s), Sture Ericson (s), Margaretha af Ugglas (m), Jan Bergqvist (s), Axel Andersson (s), Maj-Lis Löw (s), Rune Ångström (fp), Bertil Måbrink (vpk), Maj Britt Theorin (s), Pär Granstedt (c) och Inger Koch (m).

Reservation

Bertil Måbrink (vpk) och Pär Granstedt (c) anser

dels att det stycke på s. 5 som börjar "I motion 842" och slutar "avstyrka motion 842." bort ha följande lydelse:

I motion 842 föreslås att Sverige bör söka åstadkomma en suspendering av Sydafrika från GATT. Utskottet konstaterar att något sådant förfarande inte upptas i GATT:s artiklar. Samtidigt instämmer utskottet med motionären att GATT kommit att fungera som ett skydd för Sydafrika mot påtryckningar utifrån. Det finns därför anledning för regeringen att pröva de juridiska och politiska möjligheterna att suspendera Sydafrika från GATT. Detta bör riksdagen, med bifall till motion 1984/85:842, ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande *suspendering av Sydafrika från GATT*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85:842 ger regeringen till känna vad utskottet anför.